

Przewodnik CCBE: Zasady korzystania z prawniczych platform internetowych przez prawników

WPROWADZENIE

Platformy internetowe to kluczowe zagadnienia gospodarki cyfrowej. Zarówno OECD, jak i [Komisja Europejska](#) poświęciły wiele uwagi temu zjawisku rynkowemu a same platformy dalej pozostają w centrum ich zainteresowań. Przykładowo, Komisja opublikowała niedawno [wniosek](#) w sprawie rozporządzenia w sprawie propagowania sprawiedliwości i przejrzystości dla użytkowników biznesowych korzystających z usług pośrednictwa internetowego.¹ Przyszły rozwój tych platform internetowych² może mieć także ważny wpływ na świadczenie usług przez adwokatów/ radców prawnych oraz pozyskiwanie przez nich (potencjalnych) klientów.

„Platformę internetową” często definiuje się jako usługę internetową, za pomocą której wielu użytkowników może wchodzić w interakcje oparte na kategorii ekonomicznej rynku dwustronnego (zob. [Dokument roboczy służb Komisji: Platformy internetowe, towarzyszący dokumentowi Komunikat w sprawie platform internetowych i jednolitego rynku cyfrowego, \(str. 1-2\)](#)). Nawet biorąc pod uwagę powyższy opis, jest to nadal bardzo szeroki obszar i często pojęcie to jest definiowane poprzez odniesienie do bardzo dużego zbioru dobrze znanych usług, które są dostępne w internecie. W tym dokumencie pojęcie „platformy internetowe” także będzie stosowane w tym szerokim znaczeniu.

Adwokaci/ radcowie prawni stanowią ważne ogniwo platform internetowych tak samo jak konsumenci. Obecnie współpraca adwokatów/ radców prawnych z klientami często zaczyna się w internecie. Korzystanie z platform internetowych niesie ze sobą wiele korzyści. Zapewniają one na przykład adwokatom/ radcom prawnym stały kontakt z klientami (zawsze i wszędzie). Obecność adwokatów/ radców prawnych w internecie nie ogranicza się jednak do strony internetowej kancelarii prawnej. Są oni także obecni na platformach udostępnianych przez osoby trzecie, które przynależą do kategorii platform dwustronnych. Stąd potrzeba zapewnienia wsparcia w korzystaniu z platform internetowych poprzez nakreślenie ryzyka i potencjalnych problemów, na które mogą natrafić korzystający z nich adwokaci/ radcowie prawni.

Według Komisji Europejskiej świadczenie usług profesjonalnych za pomocą platform internetowych nie może nie podlegać uregulowaniu, nawet w sytuacji gdy brak jest stosownych uregulowań w tym zakresie w państwach członkowskich UE. Państwa

¹Wnioskowane rozporządzenie musi zostać przyjęte w ramach zwykłej procedury ustawodawczej. Należy odnotować, że treść wniosku w sprawie rozporządzenia może ulec zmianie w toku dyskusji prowadzonych w Parlamencie Europejskim i Radzie oraz później w ramach spotkań trójstronnych.

²Platformy te są także nazywane rynkami wielostronnymi, platformami udostępnianymi przez osoby trzecie (platformami otwartymi).

członkowskie stosują do tych usług te same zasady, które dotyczą rynku usług tradycyjnych. Obejmują one zasady zapisane w kodeksach postępowania/ kodeksach etyki przyjętych przez określone stowarzyszenia zawodowe, takie jak np. zastrzeżenie świadczenia określonych usług przez osoby dysponujące odpowiednimi kwalifikacjami zawodowymi. Niektóre działania są szczególne w swoim charakterze i podlegają określonym zasadom zawodowym i deontologicznym. Przykładem jest usługa porady prawnej. Jest to usługa zastrzeżona i żaden podmiot świadczący usługi nie ma prawa udzielać porady prawnej o ile nie jest adwokatem/ radcą prawnym, niezależnie od tego czy porady prawnej udziela się bezpośrednio czy za pomocą platformy gospodarki dzielenia się (zob. [Dokument roboczy służb Komisji: Europejski program na rzecz gospodarki dzielenia się – analiza uzupełniająca, pp. 33-34](#))).

Widać wyraźnie, że obecność adwokatów/ radców prawnych na platformach udostępnianych przez osoby trzecie, za pomocą których świadczone są szeroko pojęte usługi prawne, rodzi pytania deontologiczne. Niektóre z wyzwań dotyczą sposobu korzystania przez adwokatów/ radców prawnych z tych platform oraz tego jakie zasady etyczne i deontologiczne powinny mieć tu zastosowanie; chodzi tu między innymi o pytania dotyczące reklamy czy też podziału wynagrodzenia z dostawcą platformy. Należy rozważyć także kwestie takie jak dla kogo pracuje adwokat/ radca prawny i kto jest beneficjentem świadczonej usługi prawnej. Komisja Europejska zauważyła także, że niektóre zasady deontologiczne mogą zostać naruszone w kontekście gospodarki dzielenia się, np. w sytuacji gdy usługi są świadczone bez stosownego wynagrodzenia lub gdy pośrednik domaga się zapłaty honorarium za świadczone usługi. Komisja odnotowała, że może to skutkować problemami w świetle zasad określonych w kodeksach deontologicznych ograniczających świadczenie usług nieodpłatnych lub zakazujących dzielenia się wynagrodzeniem za świadczone usługi (zob. [Dokument roboczy służb Komisji: Europejski program na rzecz gospodarki dzielenia się – analiza uzupełniająca, str. 34](#)).

Ten dokument ma na celu zwiększenie świadomości adwokatów/ radców prawnych w zakresie różnych wyzwań związanych ze świadczeniem przez nich usług prawnych za pomocą platform internetowych. Dokument zawiera wytyczne praktyczne i deontologiczne opracowane dla samorządów i stowarzyszeń prawniczych należących do CCBE; organizacje te zachęca się do rozważenia potrzeby uwzględnienia przedstawionych tu zasad (stosownie do uwarunkowań panujących w ich jurysdykcjach) we wskazówkach przekazywanych ich członkom.

Poza wskazanymi rozważaniami deontologicznymi, w dokumencie wyjaśniono także wyzwania natury technicznej, m.in. te związane z zachowaniem bezpieczeństwa informacji klienta czy dotyczące określonych rodzajów platform np. stron polecających lub platform zawierających pytania i odpowiedzi dotyczące kwestii prawnych (strony typu Q&A), które dostępne są dla szerokiego ogółu lub określonej grupy adwokatów/ radców prawnych.

ZROZUMIENIE MODELU PLATFORMY DWUSTRONNEJ

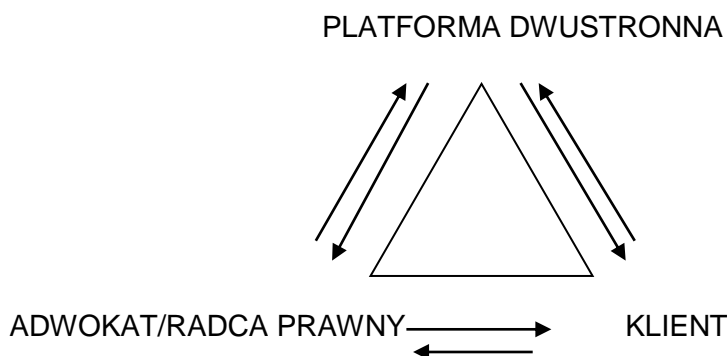
Po pierwsze trzeba zrozumieć istotę platform internetowych i oferowanych przez nie usług.

W modelu platformy dwustronnej dostawcą platformy pełni rolę pośrednika pomiędzy adwokatami/ radcami prawnymi a klientami; adwokaci/ radcowie prawni korzystają z platformy w celu zaoferowania swoich usług, podczas gdy klienci poszukują na nich dostawców usług. Po nawiązaniu współpracy przez adwokata/ radcę prawnego z klientem, może być ona kontynuowana w całości lub częściowo poprzez platformę.

Istnieje wiele odmian tego modelu a rola pośrednika zmienia się stosownie do jego priorytetów. Dostawca platformy może uzyskiwać przychody z tytułu współpracy biznesowej z adwokatem/ radcą prawnym (np. adwokat/ radca prawny musi płacić za obecność na platformie). Z drugiej strony zdarza się, że konsument płaci operatorowi za możliwość

nawiązania kontaktu z adwokatem/ radcą prawnym. Operator może także kumulować otrzymywane wynagrodzenie. Funkcjonowanie modelu platformy dwustronnej bazuje na wielu różnych relacjach (relacja adwokat/ radca prawny – platforma, relacja klient – dostawca platformy czy relacja adwokat/ radca prawny – klient) i umowach.

Platforma dwustronna pełni rolę „rynku”, który umożliwia spotkanie się podaży z popytem. Może także zapewnić narzędzia i usługi, które umożliwiają lub ułatwiają świadczenie usług prawnych. Toteż istnienie relacji biznesowej pomiędzy adwokatem/ radcą prawnym i dostawcą platformy implikuje w większości przypadków występowanie przepływów finansowych pomiędzy każdą z obu stron, z korzyścią dla platformy. Potencjalne kwestie dotyczące wynagrodzenia i honorarium dla tej relacji omówiono w punkcie 1.

Dostawca platformy może także uzyskiwać przychody z tytułu innej relacji biznesowej, która pozostaje poza kontrolą adwokata/ radcy prawnego i klienta, a która dotyczy danych generowanych na platformie lub wymienianych za jej pomocą. Kwestia ta jest szczególnie wrażliwa i zostanie omówiona w pkt. 2 poniżej.

KLASYFIKACJA PLATFORM INTERNETOWYCH

W celu zapewnienia jasności w tym dokumencie platformy internetowe zostały skategoryzowane w następujący sposób:

1. Rejestry adwokatów/radców prawnych:

są to strony internetowe, na których publikowane są dane kontaktowe, dokumenty potwierdzające specjalizację lub obszar, w którym specjalizuje się dany adwokat/ radca prawny. Adwokaci/ radcowie prawni zasadniczo mają pełny dostęp do tych stron; tzn. adwokat/ radca prawny może zarejestrować się na takiej stronie a dostawca platformy nie dokonuje żadnej selekcji adwokatów/ radców prawnych. W większości przypadków adwokaci/ radcowie prawni nie ponoszą żadnych kosztów za podanie ich danych na platformie. Czasem adwokaci/ radcowie prawni są rejestrowani nawet bez ich wiedzy. Dostawca platformy nie uczestniczy w żaden sposób w procesie wyboru adwokata/ radcy prawnego przez (potencjalnego) klienta.

2. Strony polecające prawników: gdy platforma pełni rolę pośrednika – np. gdy platforma sama dokonuje wyboru adwokatów/ radców prawnych, których dane są publikowane na stronie, definiuje kolejność lub sposób wyświetlania informacji na stronie, poleca danego adwokata/ radcę prawnego lub kieruje klienta do określonych adwokatów/ radców prawnych wskutek czego dokonywany wybór nie jest w pełni swobodny – te strony to coś więcej niż rejestr; mamy tu do czynienia z pośrednictwem a platforma zazwyczaj otrzymuje wynagrodzenie za tę usługę. Takie platformy często posiadają także narzędzia oceny/ tworzenia rankingów lub opinii na temat adwokatów/ radców prawnych, co także

może mieć wpływ na wybór danego adwokata/ radcy prawnego przez (potencjalnego) klienta.

3. **Strony internetowe służące do świadczenia usług prawnych:** ta kategoria obejmuje strony internetowe, za pomocą których w sposób bezpośredni lub pośredni świadczone są usługi prawne, za które dostawca platformy otrzymuje płatność zarówno od adwokata/ radcy prawnego, jak i klienta. Przykładowe strony:
- platformy prawnicze typu Q&A, na których konsumenci mogą zadawać adwokatom/ radcom prawnym bezpośrednio pytania dotyczące kwestii prawnych;
 - chatboty zapewniające usługi konwersacji wykorzystujące sztuczną inteligencję;
 - strony internetowe wykorzystujące procesy zautomatyzowane takie jak szablony kompilujące dokumenty/ automatycznie wypełniające dokumenty.

1. Zasady etyki zawodowej, na które mają wpływ platformy internetowe

1.1 Kwestie do rozważenia i główne zasady

Aby móc przyrzeć się specyfice modelu platformy dwustronnej, trzeba najpierw dokładnie zidentyfikować te obszary, które wymagają działania ze strony krajowych samorządów i stowarzyszeń prawniczych. Po pierwsze relacja adwokat/ radca prawny – klient podlega określonym zasadom wykonywania zawodu, które mają na celu ochronę klientów i które są wiążące dla adwokatów/ radców prawnych. Dostosowanie tych zasad do obszaru technologii informacyjnych ma celu zapewnienie takiego samego poziomu ochrony w środowisku cyfrowym jaki został zagwarantowany w kontekście tradycyjnym. Nie ma tu żadnego szczególnego uzasadnienia dla wprowadzania nowych ograniczeń, które skutkowałyby utrudnieniem świadczenia usług prawnych w środowisku cyfrowym.

Po drugie relacja adwokat/ radca prawny – dostawca platformy jest relacją biznesową. W związku z tym, pole działania samorządów i stowarzyszeń prawniczych w tym obszarze jest bardziej ograniczone niż w sytuacji wskazanej powyżej. Jednakże samorzady i stowarzyszenia prawnicze mogą rozważyć wprowadzenie zasad, których zasadniczym celem byłoby zapewnienie, że zasady chroniące relację adwokat/ radca prawny – klient nie zostają naruszone ani nie są zagrożone w związku z relacją adwokat/ radca prawny – dostawca platformy. Ta druga relacja musi zostać ustanowiona w taki sposób, aby nie naruszała zasad wykonywania zawodu, do których przestrzegania wobec swoich klientów są zobowiązani adwokaci/ radcowie prawni.

Na koniec relacja klient – dostawca platformy podlega powszechnie obowiązującym przepisom prawa, np. przepisom prawa konsumenckiego. Ponieważ angażuje ona osoby niebędące prawnikami, relacja ta wykracza poza zasady wykonywania zawodu mające zastosowanie do adwokatów/ radców prawnych.

Korzystanie przez adwokatów/ radców prawnych z platform internetowych może mieć wpływ na niektóre zasady etyki zawodowej. Najbardziej widoczne obawy adwokatów/ radców prawnych związane z pracą na platformach internetowych to:

- **Kwestie związane z niezależnością, godnością, zaufaniem i integralnością adwokata/ radcy prawnego:** korzystanie z platformy internetowej udostępnianej przez osoby trzecie wiąże się z ryzykiem ingerencji dostawców platform w relację klient – adwokat/ radca prawny. Przykładem może być sytuacja gdy dostawca platform chce monitorować jakość świadczonych usług lub ingerować w rozwiązywanie sporów pomiędzy klientami i adwokatami/ radcami prawnymi. Dostawca platformy może poprosić klienta na przykład o szczegółowe informacje na temat charakteru sporu lub kwoty wynagrodzenia zapłaconego na rzecz adwokata/ radcy prawnego. Innym przykładem jest sytuacja gdy właścicielem dostawcy

platformy jest osoba, która może zostać pośrednio zaangażowana w sprawę prowadzoną przez adwokata/ radcę prawnego za pomocą platformy.

- **Kwestie związane z zachowaniem tajemnicy zawodowej/ poufności wymiany informacji między adwokatem/ radcą prawnym a klientem:** ingerencja ze strony platformy internetowej w relację adwokat/ radca prawny – klient może skutkować naruszeniem tajemnicy zawodowej/ poufności wymiany informacji między adwokatem/ radcą prawnym a klientem. Może zaistnieć potrzeba sprecyzowania zakresu odpowiedzialności adwokata/ radcy prawnego w odniesieniu do niezawodności i bezpieczeństwa platformy internetowej przetwarzającej dane klienta. Szczególne obawy w tym zakresie są związane z faktem, że dostawcy platform internetowych rzadko przekazują informacje na temat stosowanych przez siebie polityk dotyczących ponownego wykorzystania posiadanych danych (w tym danych behawioralnych adwokatów/ radców prawnych i ich klientów).³
- **Kwestie związane z weryfikacją tożsamości i intencji klienta oraz konfliktów interesów:** nawiązując relację z platformą internetową adwokaci/ radcowie prawni nie zawsze są w stanie gruntownie sprawdzić tożsamość i intencje (potencjalnego) klienta, co może skutkować działaniem adwokata/ radcy prawnego, które będzie sprzeczne z najlepszym interesem klienta i/lub skutkować będzie konfliktem interesów (i przykładowo obowiązkami w świetle przepisów o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy). Adwokaci/ radcowie prawni muszą także sprawdzić tożsamość przedsiębiorstwa-właściciela platformy internetowej.
- **Kwestie związane z zasadą swobodnego wyboru adwokata/ radcy prawnego:** gdy platforma internetowa dokonuje wyboru adwokata/ radcy prawnego dla klienta bez przejrzystych kryteriów wyboru, może to mieć wpływ na prawo klienta do swobodnego wyboru adwokata/ radcy prawnego.
- **Kwestie związane z zasadami dot. reklam:** istnieją zasady dotyczące reklam wprowadzających w błąd i reklam porównawczych, na które może mieć wpływ korzystanie z platform internetowych. Sytuacja taka może mieć miejsce gdy adwokaci i radcowie prawni korzystają z oferowanych przez platformę możliwości reklamy lub gdy reklama taka jest sprzeczna z zasadami właściwymi dla zawodów prawniczych przewidzianych przez dwie dyrektywy dotyczące prawników.⁴ Ponadto strony polecające można przyrównać do reklamy porównawczej, który to rodzaj reklamy może być zakazany w niektórych krajach.

³ W pkt. 2.3. bardziej szczegółowo omówiony został problem profilowania osób, których dane dotyczą i ponownego wykorzystania danych przez dostawcę platformy.

⁴ Dyrektywa Rady z dnia 22 marca 1977 r. mająca na celu ułatwienie skutecznego korzystania przez prawników ze swobody świadczenia usług (77/249/EWG); Dyrektywa 98/5/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 16 lutego 1998 r. mająca na celu ułatwienie stałego wykonywania zawodu prawnika w Państwie Członkowskim innym niż państwo uzyskania kwalifikacji zawodowych.

Art. 24 Dyrektywy o usługach (mający zastosowanie do zawodów regulowanych) zawiera ogólny zapis dotyczący informacji handlowych. Zawiera on wyłączenie całkowitego zakazu, ale pozwala państwom członkowskim ograniczyć treść i rodzaje publikowanych informacji ze względu na obowiązujące zasady wykonywania zawodu takie jak niezależność, godność i uczciwość zawodowa, ale także tajemnica zawodowa. Przypomina się, że zasady te powinny być niedyskryminacyjne i w sposób proporcjonalny uzasadnione interesem publicznym. Art. 4 Dyrektywy o usługach stanowi, że nie stanowią one same w sobie informacji handlowych (w rozumieniu art. 24): informacje odnoszące się do towarów, usług lub wizerunku przedsiębiorstwa, organizacji lub osoby, opracowywane w sposób niezależny, w szczególności jeżeli są one udzielane bez wynagrodzenia.

- **Kwestie dotyczące zasad wynagradzania:** korzystanie przez adwokatów/ radców prawnych z platform internetowych może skutkować naruszeniem zasad wykonywania zawodu w zakresie wynagrodzenia za pracę, w szczególności zakazu dotyczącego wygradzenia za polecenie/rekomendację czy dzielenia się wynagrodzeniem z osobami niebędącymi prawnikami, przy czym muszą tu mieć zastosowanie unijne i krajowe przepisy prawa z zakresu ochrony konkurencji.

Mając na uwadze powyższe rozważania i zważywszy na uwarunkowania charakteryzujące poszczególne jurysdykcje, samorządy i stowarzyszenia prawnicze zachęca się do zwrócenia uwagi swoich członków na następujące zasady w sytuacji korzystania z platform internetowych:

1. Zasada ogólna stanowi, że adwokaci/ radcowie prawni powinni zawsze stosować się do właściwych przepisów prawa oraz zasad etyki zawodowej, gdy korzystają z platformy internetowej do celów referencyjnych lub świadczenia usług prawnych. To zawsze oznacza, że adwokata/ radcę prawnego wiąże bezpośredni stosunek prawny. Gdy nie ma możliwości zagwarantowania poszanowania podstawowych wartości, adwokat/ radca prawny nie może (już dłużej) korzystać z danej platformy internetowej.
2. Korzystanie przez adwokata/ radcę prawnego z platformy internetowej lub udział w niej nigdy nie może ograniczać jego niezależności. W szczególności adwokaci/ radcowie prawni nie mogą nigdy dopuścić do sytuacji, w której dostawca platformy mógłby ingerować w ich relację z klientem.
3. Adwokat/ radca prawny zawsze musi mieć zapewnioną możliwość bezpośredniego kontaktu z klientem w sposób, który zapewnia poszanowanie tajemnicy zawodowej/ poufności wymiany informacji między adwokatem/ radcą prawnym a klientem oraz ochronę przez zaistnieniem konfliktu interesów.
4. Adwokat/ radca prawny powinien dążyć do sprecyzowania kwestii dotyczących niezawodności i bezpieczeństwa platformy internetowej przetwarzającej dane klienta. W szczególności adwokat/ radca prawny powinien unikać dostawców platform, którzy przetwarzają jego dane i dane jego klientów, w tym dane behawioralne, bez ich wiedzy i/lub bez podania celu przetwarzania.
5. Adwokat/ radca prawny powinien zweryfikować treść informacji publikowanych w internecie na jego temat przez dostawców platform. Informacje te muszą być jasne i precyzyjne, muszą wskazywać posiadany tytuł naukowy/ zawód i nigdy nie mogą wprowadzać w błąd gdy chodzi o kwalifikacje adwokata/ radcy prawnego.
6. Publikowane na platformie internetowej informacje na temat adwokatów/ radców prawnych powinny być zgodne z mającymi zastosowanie do nich zasadami dotyczącymi reklamy. W tym zakresie adwokaci/ radcowie prawni powinni unikać jakichkolwiek reklam wprowadzających w błąd czy pogardliwych i zasadniczo powinni unikać reklam niezgodnych z zasadami i wartościami, którym podlegają zawody prawnicze.
7. W sytuacji nawiązywania przez adwokata/ radcę prawnego relacji z klientem poprzez platformę internetową, adwokat/ radca prawny musi zastosować do każdej takiej nowej relacji obowiązujące go zasady. Przed rozpoczęciem świadczenia usługi prawnej, adwokaci/ radcowie prawni powinni przekazać klientowi informacje takie jak imię i nazwisko czy dane kontaktowe oraz poinformować go o warunkach interwencji, w tym o wynagrodzeniu.
8. Korzystając z prawniczych platform internetowych adwokaci/ radcowie prawni zawsze powinni stosować się do właściwych zasad, w tym przepisów prawa z zakresu ochrony konkurencji, wynagrodzenia czy określania honorarium za usługi.

1.2 Kilka uwag szczegółowych na temat wynagrodzenia płaconego przez adwokatów/ radców prawnych na rzecz dostawców platform

Aby móc dokonać klasyfikacji wynagrodzenia płaconego przez adwokatów/ radców prawnych na rzecz dostawców platform, trzeba zidentyfikować usługi, które mogą być świadczone przez dostawców platform najczęściej za wynagrodzenie. To pozwala zweryfikować, czy mamy tu do czynienia z jakimiś kwestiami deontologicznymi. Adwokaci/ radcowie prawni mogą korzystać z platform internetowych w celu: zapewnienia sobie pozycjonowania na rynku, uzyskania dostępu do usług technicznych ułatwiających im świadczenie usług czy nawiązania kontaktów z klientami, lub aby zrealizować te cele łącznie. W tej sytuacji pytanie sprowadza się do tego, czego dotyczy wynagrodzenie.

Na przykład, w Holandii, prezydenci izb lokalnych opublikowali wytyczne dot. korzystania przez adwokatów/ radców prawnych z platform internetowych w sytuacji gdy to korzystanie może stać w sprzeczności z zasadami dotyczącymi wynagrodzenia za polecenie/rekomendację czy dzielenia się wynagrodzeniem. Określono siedem następujących modeli wynagrodzenia⁵:

Brak wynagrodzenia

Stałe wynagrodzenie

Płatność za kliknięcie

Płatność za niewyłączne polecenie/rekomendację

Płatność za wyłączne polecenie/rekomendację

Płatność za przyjętą sprawę

Płatność/prowizja jako procent wynagrodzenia

Kraje CCBE dopuszczają jedyne pierwsze trzy rodzaje wynagrodzenia w sytuacji wykorzystywania platformy internetowej przez adwokata/ radcę prawnego do nawiązania kontaktu z klientem.

a) Pozycjonowanie na rynku: Pozycjonowanie na rynku może być darmowe lub może podlegać zapłacie. Jest ono darmowe wtedy, gdy model ekonomiczny nie opiera się na wynagrodzeniu płaconym przez adwokatów/ radców prawnych, np.:

- Gdy w interesie ekonomicznym dostawcy platformy jest przyciągnięcie jak największej liczby adwokatów/ radców prawnych, ponieważ klienci płacą za informacje przez nich przekazywane. Na przykład, gdy dostawca platformy sprzedaje swoim klientom dane kontaktowe adwokatów/ radców prawnych, nie wymaga od tych drugich wynagrodzenia za przekazywane informacje. Może się nawet zdarzyć taka sytuacja, że niektórzy adwokaci/ radcowie prawni będą rejestrowani na platformie bez ich wiedzy czy zgody.
- Gdy adwokaci/ radcowie prawni są traktowani jako „produkty” a nieodpłatną rejestrację kompensuje możliwość wykorzystywania zgromadzonych danych.
- W modelu „freemium”, w którym podstawowe usługi są świadczone nieodpłatnie w celu przyciągnięcia użytkowników i zwiększenia ruchu na platformie.

Pozycjonowanie może także podlegać opłacie, która może być różna w zależności od rzeczywistej pozycji. Stąd uprzywilejowani adwokaci/ radcowie prawni (np. ci, których dane będą wyświetlane jako pierwsze lub na pierwszej stronie) będą musieli zapłacić (więcej). Np. na pierwszej stronie przeglądarki Google są wyświetlani adwokaci/ radcowie prawni, którzy zapłacili, aby ich reklamy były wyświetlane na pierwszym miejscu, według słów kluczowych

⁵Izba w Holandii: Sprawozdania krajowe nt. platform internetowych wykorzystywanych do świadczenia usług prawnych (kwestionariusz CCBE; podane tu informacje są oparte na wytycznych przekazanych przez prezydentów izb lokalnych).

wpisywanych przez użytkowników internetu. Część wynagrodzenia płatnego na rzecz Google zależy także od liczby kliknięć. Ważnym jest, aby klienci zostali w pełni poinformowani o tych warunkach.

Nowy wniosek Komisji w sprawie rozporządzenia w sprawie propagowania sprawiedliwości i przejrzystości dla użytkowników biznesowych korzystających z usług pośrednictwa internetowego także zawiera obowiązki dotyczące zachowania przejrzystości w rankingach użytkowników biznesowych w wynikach wyszukiwania oraz ogólne obowiązki dotyczące usług pośrednictwa internetowego w celu zapewnienia, że warunki ich świadczenia są łatwo zrozumiałe i dostępne dla użytkowników profesjonalnych.

Czasami przytaczany jest argument, że wynagrodzenie płacone na rzecz dostawcy platformy powinno być stałe i powinno podlegać ograniczeniu do ryczałtowej opłaty pokrywającej koszty obsługi technicznej. Jednakże, z zasady dostawcy platform nie dążą jedynie do pokrycia kosztów obsługi technicznej, ale chcą także osiągać zyski. Ponadto adwokaci/radcowie prawni nie są w stanie zweryfikować kwoty kosztów obsługi technicznej, która odpowiada sprzedaży usług platformy na ich rzecz, zwłaszcza gdy korzystają w platform dwustronnych.

Kolejną kwestią pozostaje to, czy wynagrodzenie powinno być wynagrodzeniem ryczałtowym. Zdarzają się sytuacje, gdzie wynagrodzenie może zależeć od uzyskiwanego obrotu. Np. W niektórych sieciach adwokatów/ radców prawnych stosowanie znaków handlowych lub określonych wspólnych usług może skutkować koniecznością dokonania opłaty opartej na obrocie. Niezależnie od okoliczności należy przestrzegać właściwych zasad deontologicznych.

b) Usługi techniczne Logika ekonomii wydaje się mieć zastosowanie bez żadnych ograniczeń do sytuacji gdy dostawcy platform oferują adwokatom/ radcom prawnym usługi techniczne, na które wykupili oni abonament. Z logiki tej wynika, że uwzględniony zostaje rzeczywisty poziom korzystania z usług technicznych przez adwokatów/ radców prawnych a dostawca platformy musi być w stanie pobierać za te usługi ceny rynkowe.

c) Nawiązanie kontaktu z potencjalnymi klientami: Kwestia wynagrodzenia wydaje się być najbardziej problematyczną z perspektywy deontologicznej w sytuacji gdy wynagrodzenie jest płacone w celu nawiązania kontaktu z potencjalnymi klientami. Praktyka ta często pozostaje w powiązaniu z dzieleniem się wynagrodzeniem, które jest zakazane w większości krajów UE.⁶

W ramach analizy danej praktyki pod kątem jej zakazu, należy zwrócić uwagę na zasady dotyczące nakłaniania klientów do zakupu danej usługi. Zasady dotyczące reklamy są ważne, ale tak samo ważne w tym kontekście są zasady dotyczące dzielenia się wynagrodzeniem/ wynagrodzenia za polecenie/rekomendację. Zgodnie z interpretacją art. 24 Dyrektywy o usługach przez TS, nakłanianie klientów do zakupu danej usługi to reklamowanie i nie stanowi ono praktyki zakazanej.⁷ Stąd, jeżeli kancelaria prawna chce uzyskać pliki zawierające informacje o potencjalnych klientach w celu przeprowadzenia operacji nakłaniania klientów do zakupu danej usługi, nabycie takich plików nie jest zakazane pod warunkiem poszanowania zasad wskazanych powyżej oraz tych dotyczących ochrony danych osobowych.

⁶Jest to globalna kwestia problematyczna i nie dotyczy tylko Europy. Np. w Stanach Zjednoczonych Komitet ds. Etyki Zawodowej Stowarzyszenia Prawników w Nowym Jorku opublikował w ubiegłym roku [stanowisko](#), w którym stwierdził, że angażowanie się w platformę *Avvo Legal Services* stanowi naruszenie zasad stanowych z zakresu etyki, a w szczególności zakazu stosowania wynagrodzenia za polecenie/rekomendację i dzielenia się wynagrodzeniem z osobami niebędącymi prawnikami. (Odpowiedź Avvo na to stanowisko jest dostępna: [tutaj](#)).

⁷Wyrok Trybunału Sprawiedliwości (Wielka Izba) z dnia 5 kwietnia 2011 r., *Société fiduciaire nationale d'expertise comptable v Ministre du Budget, des Comptes publics et de la Fonction publique*, C-119/09.

Sytuacja wygląda inaczej, gdy dostawca platformy otrzymuje wynagrodzenie za każdą nową relację nawiązaną za jego pośrednictwem. To skutkowałoby koniecznością potwierdzenia przez adwokata/ radcę prawnego nawiązania relacji z klientem. Jako że tajemnica zawodowa/ wymóg zachowania poufności wymiany informacji między adwokatem/ radcą prawnym a klientem najczęściej zakazuje adwokatom/ radcom prawnym ujawniania tego rodzaju informacji, zobowiązanie do zapłaty takiego wynagrodzenia zostałoby w istotnej liczbie przypadków potraktowane jako sprzeczne z tą zasadą, niezależnie od sposobu wyliczenia wynagrodzenia. Zapłata wynagrodzenia opartego na uzyskanym obrocie skutkowałaby sytuacją, w której adwokaci/ radcowie prawni przekazywaliby osobom trzecim informacje objęte tajemnicą zawodową/ wymogiem zachowania poufności wymiany informacji między adwokatem/ radcą prawnym a klientem. Toteż nie do pomyślenia jest stosowanie takiego rodzaju wynagrodzenia.

2. Prawnicze platformy internetowe – wyzwania ogólne

Oprócz kwestii deontologicznych omówionych powyżej, korzystanie przez adwokatów/ radców prawnych z platform internetowych rodzi także inne bardziej techniczne wyzwania.

CCBE opublikowała wcześniej wytyczne w zakresie poprawy bezpieczeństwa informatycznego adwokatów/ radców prawnych przed bezprawnym nadzorem (dokument dostępny [tutaj](#)) a także w zakresie korzystania z usług pracy w chmurze przez adwokatów/ radców prawnych (dokument dostępny [tutaj](#)). Oba te dokumenty zawierają ważne wskazówki, które dotyczą także zachowania poufności informacji klienta w przypadku korzystania z platformy internetowej.

Jednakże istnieją jeszcze inne problematyczne obszary, bardziej typowe dla platform internetowych. Na niektóre z nich trzeba zwrócić tu uwagę.

Jednym z takich obszarów jest ogólne ryzyko naruszenia bezpieczeństwa informatycznego i uzyskania przez osoby trzecie bezprawnego dostępu do informacji ze względu na różną definicję zgodnego z prawem przechwycenia informacji i uzyskania dostępu do informacji w różnych jurysdykcjach. Kolejny taki obszar stanowi nieodłączne zagrożenie w postaci analizowania przez dostawców platform danych klienta przechowywanych w ramach świadczonych usług i ich ponownego wykorzystania (nawet jeżeli w pełni i uczciwie planują oni dokonać anonimizacji posiadanych przez nich danych). Trzeci obszar to obawa o brak dostępu do danych przechowywanych przez adwokatów/ radców prawnych w sytuacji sporu z dostawcą platformy. Na koniec pozostaje jeszcze kwestia braku możliwości wyeksportowania praktycznie wszystkich wymaganych informacji zapisanych na platformie w sytuacji gdy adwokat/ radca prawny podejmie decyzję o zmianie dostawcy platformy.

2.1 Zapewnienie bezpieczeństwa

W sytuacji gdy adwokat/ radca prawny zaczyna korzystać z platformy, dane generowane na platformie lub zaimportowane na platformę muszą zostać fizycznie i logicznie oddzielone zarówno od innych użytkowników, jak i od samego dostawcy usług. Przy tym użytkowaniu nietechnicznym, skuteczne oddzielenie wynika ze stosowania wszystkich mechanizmów kontrolnych z obszaru bezpieczeństwa informatycznego wprowadzonych przez dostawcę platformy. Lista elementów zapewniających dostateczny poziom bezpieczeństwa platformy jest tak długa, że nie sposób wszystkich z nich tu wymienić, nawet dla jednej określonej usługi platformy. Istnieje także wiele zagrożeń, od złośliwych kodów czy wirusów na dyskach do kradzieży tożsamości użytkownika i podatności stron, które mogą stać się stroną ataku polegającego na osadzeniu na nich określonego skryptu (tzw. ataku typu *cross-site scripting*). Ani adwokat/ radca prawny ani specjalista IT zatrudniony przez adwokata/ radcę prawnego nie jest w stanie ocenić poziomu bezpieczeństwa platformy (choć ten drugi ma więcej możliwości wykrycia niektórych podatności).

Niestety najczęściej dostawcy platform przekazują nam jedynie informacje marketingowe a nie informacje techniczne dotyczące bezpieczeństwa ich systemów oraz sposobu, w jaki zapewniają bezpieczeństwo. Pojęcia takie jak „bezpieczeństwo zapewnione na poziomie

stosowanym przez banki” czy proste obietnice „Państwa informacje pozostają przez cały czas zaszyfrowane” w praktyce są bez znaczenia. Adwokaci/ radcowie prawni nigdy nie powinni polegać na takich obietnicach jako satysfakcjonujących w sytuacji roszczeń związanych z bezpieczeństwem, tak samo jak specjaliści IT nigdy nie potraktowaliby takich haseł jako rzeczywistej informacji na temat zapewnionego poziomu bezpieczeństwa. Ponadto większość dostawców platform nie pozwala kancelariom prawnym przeprowadzić wcześniej niezależnych testów penetracyjnych swoich systemów przez zatrudnionych przez nie specjalistów.

Jednakże nawet adwokaci/ radcowie prawni mogą sięgnąć do pewnych standardowych certyfikatów bezpieczeństwa informatycznego i oprzeć się na nich. Są to np. normy ISO 27001, program *Cloud Security Alliance STAR* czy *EuroCloud*. Europejska Agencja ds. Bezpieczeństwa Sieci i Informacji (European Union Agency for Network and Information Security („ENISA”)) opublikowała metastrukturę takich [certyfikatów](#). Zakres i rzeczywiste znaczenie takich certyfikatów jest bardzo różne. Dane przedsiębiorstwo może dysponować przykładowo certyfikatem ISO 27001 dla swojego systemu informatycznego i może wykorzystywać logo ISO, podczas gdy oferowane przez nie usługi pracy w chmurze, z których korzysta adwokat/ radca prawny nie będą objęte tym certyfikatem. Dlatego adwokaci/ radcowie prawni muszą upewnić się także co do zakresu certyfikacji. Mogą także występować istotne rozbieżności pomiędzy samocertyfikacją a atestacją (certyfikacją) przeprowadzoną przez osobę trzecią. Wielu z najbardziej kompleksowych dostawców platform stosuje tylko samocertyfikację, która może być nadal przydatna, gdy udostępnia informacje na temat bezpieczeństwa i umożliwia porównanie usług względem innych platform.

Przydatne może okazać się także śledzenie informacji nt. naruszeń danych i podatności bezpieczeństwa. Na chwilę obecną nie ma jednak dostępnych takich źródeł informacji, które byłyby przyjazne dla użytkownika. Teoretycznie, od 25 maja 2018 r., wszyscy dostawcy platform, którzy świadczą usługi na rzecz osób fizycznych w UE są zobowiązani do zgłaszania klientom przypadków naruszenia danych o wysokim ryzyku na mocy Rozporządzenia o ochronie danych (RODO).

Gdy chodzi o bezpieczeństwo informatyczne, adwokaci/ radcowie prawni powinni wybierać tych dostawców platform, którzy zapewniają szczegółowe i faktyczne informacje na temat docelowego poziomu bezpieczeństwa informatycznego oraz sposobu jego uzyskania oraz są w stanie przedłożyć certyfikaty na dowód powyższego, o ile jest taka możliwość. Jeżeli dostawcy platform nie przekazują takich informacji, nie oznacza to, że nie stosują oni zabezpieczeń, ale że prawdopodobnie nie mają dostatecznej wiedzy na temat poziomów bezpieczeństwa informatycznego, z których korzysta ich platforma.

2.2 Kwestie jurysdykcji i dostęp rządu

Adwokaci/ radcowie prawni muszą mieć świadomość jurysdykcji, w której dany dostawca platformy przechowuje dane. O ile to możliwe, adwokaci/ radcowie prawni powinni unikać przechowywania danych klientów w jurysdykcjach poza UE lub przez dostawców platform, którzy nie są w stanie (lub nie chcą) przekazać informacji na temat jurysdykcji przechowywania danych.

Należy także uwzględnić fakt, że dzisiaj wielu dostawców platform tworzy swoje usługi przy wykorzystaniu usług innych dostawców platform (np. dostawca platformy prawniczej wykorzystujący AWS czy Microsoft Azure etc.). To może oznaczać, że nawet wtedy gdy dostawcą platformy jest przedsiębiorstwo z UE lub przedsiębiorstwo międzynarodowe posiadające spółkę zależną w UE, nie mogą oni przechowywać danych w UE. Każda jurysdykcja ma własny system dostępu rządowego do danych: zgodny z prawem dostęp w kraju dostawcy platformy nie musi być koniecznie zgodny z prawem kraju, w którym praktykuje adwokat/ radca prawny. Różnice te mogą zagrażać interesom klientów adwokatów/ radców prawnych.

Jak wspomniano w pkt. 2.1. powyżej szyfrowanie jest czasem wykorzystywane jako pojęcie marketingowe, którego znaczenie może być bardzo różne z wielu różnych powodów. Usługi platformy reklamowane jako szyfrowane mogą także zawierać usługi, w ramach których dostawca uzyskuje bezpośredni dostęp do wszystkich niezaszyfrowanych danych. W przypadku prawniczych platform internetowych klient nie ma możliwości skorzystania z szyfrowania całościowego typu *end-to-end* w taki sam sposób, w jaki robi to pracując na kopiach zapasowych czy korzystając z innych nośników przechowywania danych (platformy internetowe niższego poziomu, ale nie platformy prawnicze). Innymi słowy, szyfrowanie typu *end-to-end* nie zapewni adwokatom/ radcom prawnym rozwiązania tego problemu. Dlatego proponuje się, aby gdy tylko jest taka możliwość adwokaci/ radcowie prawni zawsze korzystali z usług platform prawniczych świadczonych w jurysdykcji adwokata/ radcy prawnego. W ten sposób znacznie zawężony zostaje niestety preferowany zakres prawniczych platform internetowych.

Inna sugestia sprowadza się do tego, że prawnicze platformy internetowe, które są udostępniane konkretnie adwokatom/ radcom prawnym są w stanie lepiej przygotować się do spełnienia szczególnych wymogów z zakresu dostępu rządowego do plików adwokatów/ radców prawnych niż platformy prawnicze, które obsługują zarówno adwokatów/ radców prawnych, jak i konsumentów (którym nie przysługuje taki sam poziom ochrony plików jak adwokatom/ radcom prawnym).

2.3 Profilowanie osób, których dane dotyczą i ponowne wykorzystanie danych przez dostawcę platformy

Często ukrywane ryzyko, na które napotykają adwokaci/ radcowie prawni to możliwość ponownego wykorzystania i analizowania informacji przez dostawcę platformy w sposób nieoczywisty dla użytkownika.

W coraz większej liczbie krajów adwokaci/ radcowie prawni prowadzący sprawy sądowe i z zakresu prawa karnego coraz częściej korzystają z usług, w ramach których wyniki wyszukiwania łączą informacje z kilku publicznych baz danych, sieci społecznościowych i innych platform internetowych. Te nowe powiązania pozwalają adwokatom/ radcom prawnym gromadzić nowe dane na temat osób, których dotyczy ich wyszukiwanie oraz mogą dać im wgląd w cenne informacje.

Nie trzeba dodawać, że jest to miecz obosieczny, który nie tylko dotyka adwokatów/ radców prawnych jako podmiotów takich wyszukiwań (np. z zakresu liczby wygranych spraw sądowych), ale także klientów.

Po pierwsze klienci, którzy korzystają z platform jako konsumenci usług mogą stać się przedmiotem profilowania przez dostawców platform prawniczych, np. do celów reklamowych czy marketingowych, w tym w celu przekazania ich danych kontaktowych jako potencjalnych klientów czy klientów polecanych adwokatom/ radcom prawnym. Jest to bardziej kwestia deontologiczna niż techniczna. Ale samo profilowanie reklamowe może także być wykorzystywane w celu zaoferowania usług adwokatowi/ radcy prawnemu, który korzysta z platformy prawniczej, np. oferuje usługi biegłego czy prywatnego detektywa. Takie reklamy same w sobie mogą ujawniać informacje na temat spraw, którymi zajmuje się adwokat/ radca prawny i w rezultacie skutkować naruszeniem poufności, wymagając wprowadzenia tzw. „chińskich murów” etc.

Po drugie, gdy chodzi o platformy świadczące usługi tylko na rzecz adwokatów/ radców prawnych, często nie są one w stanie dokonać anonimizacji danych nawet wtedy, gdy twierdzą, że przeprowadzą anonimizację przechowywanych danych przed ich wykorzystaniem do celów innych niż świadczenie usług na rzecz adwokata/ radcy prawnego (np. odsprzedaż). Pomimo podejmowanych wysiłków może okazać się, że zanonimizowany zbiór danych może zostać ponownie zidentyfikowany, na podstawie kolejnych informacji pozostających w posiadaniu osoby trzeciej, która uzyskała dostęp do oryginalnie zanonimizowanego zbioru danych.

Innym przykładem jest sytuacja gdy właścicielem dostawcy platformy jest osoba, która może zostać pośrednio zaangażowana w sprawę prowadzoną przez adwokata/ radcę prawnego za pomocą platformy (np. właścicielem platformy jest towarzystwo ubezpieczeniowe, które może być lub zostać ubezpieczycielem strony przeciwnej). W konsekwencji, dostawca platformy może analizować dane (behawioralne) adwokatów/ radców prawnych i klientów korzystających z ich platform.

Jest to ryzyko nieodłącznie związane z koncepcją danych osobowych (zob. pojęcie „pośrednio identyfikowalne” w [Opinii 4/2007 art. 29 Grupy Roboczej ds. ochrony danych, str. 13-15 i pkt 2.2.2. Opinii 5/2014](#) nt. technik anonimizacji, str. 8-10). Zapewnione przez RODO środki ochrony, w tym art. 22, niekoniecznie rozwiązują ten problem, ponieważ uzyskanie wcześniejszej zgody nie jest prawdopodobne w sytuacji gdy eksplorację danych wykorzystuje się do określenia nowych wzorców lub nowych powiązań pomiędzy istniejącymi zbiorami danych. Wskutek takiej ponownej identyfikacji klienci mogą zostać narażeni na różne poważne zagrożenia a adwokaci/ radcowie prawni mogą nieumyślnie przyczynić się jeszcze do ich zwiększenia.

W sytuacji gdy takie ryzykowne ponowne wykorzystanie przez platformy stanowi czyn niezamierzony, dotyka ono tylko określonych rodzajów platform prawniczych np. platform wykorzystywanych do zarządzania sprawami czy dowodami (gdzie dane mogą zostać ponownie wykorzystane w ramach uczenia maszynowego czy do celów predykcyjnych).⁸Jako że dzisiejsze prawnicze platformy internetowe rzadko zapewniają informacje na temat możliwości ponownego wykorzystania posiadanych informacji przez dostawcę, dobrze byłoby gdyby ich warunki w jasny sposób wyłączały profilowanie (nawet gdy dotyczy ono tego samego adwokata/ radcy prawnego) i ponowne wykorzystanie nawet po dokonaniu anonimizacji danych.

2.4 Dostęp to danych

W ramach każdej oceny dostępności platform prawniczych należy sprawdzić, czy przechowywane przez dostawcę usług dane klientów pozostaną dostępne także po zakończeniu umowy z dostawcą oraz w sytuacji sporu pomiędzy adwokatem/ radcą prawnym i dostawcą usług.

W sytuacji sporu z dostawcą usług, adwokat/ radca prawny może się spotkać z odmową lub ograniczeniem dostępu do swoich danych. Skutkuje to poważnym ryzykiem w sytuacji gdy podlegający kontroli przez organ krajowy lub samorząd zawodowy adwokata/ radcy prawnego ze względu na brak dostępu nie jest w stanie wywiązać się ze swoich wymogów zawodowych lub regulacyjnych (tzn. nie jest w stanie przedłożyć danych klienta do kontroli). Przypadku niedostępności danych można uniknąć, jeżeli w odpowiedni sposób wynegocjuje się warunki świadczenia usługi w celu zapewnienia stałej dostępności danych, nawet w sytuacji sporu pomiędzy dostawcą usług i adwokatem/ radcą prawnym. Strony mogą zaradzić takiemu brakowi dostępności także za pomocą środków technicznych.

Innym ryzykiem związanym z brakiem dostępności do informacji poufnych jest ryzyko braku dostępu do pełnych danych przechowywanych na platformie po jej zmianie na inną. Przez „pełne dane” rozumiemy tu nie tylko przechowywane dokumenty, ale także metadane dokumentów i transakcji zarejestrowanych na stronie internetowej, które mogą być traktowane jako informacje biznesowe kancelarii prawnej (w tym informacje klientów i te dotyczące prowadzonych spraw). Często zdarza się, że adwokat/ radca prawny chce korzystać z danej platformy ze względu na jej nowe i przyjazne dla użytkownika

⁸ [Clio](#) można podać tutaj jako przykład oprogramowania służącego do zarządzania sprawami. Dane są generowane przez samych prawników: za pomocą zebranych danych raporty Clio dostarczają adwokatom/ radcom prawnym np. informacje na temat wskaźnika ich godzin pracy względem faktycznej liczby zafakturowanych godzin. Na ogół wykorzystanie danych zgromadzonych przez adwokatów/ radców prawnych korzystających z usługi pracy w chmurze może stanowić bardzo ważne źródło informacji dla adwokatów/ radców prawnych, o ile przestrzega się zasad tajemnicy zawodowej/ zachowania poufności.

funkcjonalności. Jednakże te unikalne i wygodne funkcjonalności oznaczają także, że w sytuacji zmiany platformy przez adwokata/ radcę prawnego nowa platforma nie odzwierciedli struktur danych przechowywanych przez poprzednią platformę dla prowadzonej działalności, obsługiwanych spraw i klientów czy dokumentów. Może okazać się, że adwokat/ radca prawny będzie zmuszony wyjść z chmury (to znaczy przekazać wszystkie dane obsługiwane zewnętrznie do komórki wewnętrznej). Dla większych kancelarii prawnych, operacja ta najprawdopodobniej sprowadzi się do kosztów migracji i rozwoju zasobów własnych. Natomiast dla mniejszych kancelarii, może skutkować utratą istotnych informacji biznesowych, ponieważ koszt przygotowania repliki wszystkich funkcji zapewnianych przez w pełni zintegrowaną platformę prawniczą może okazać się nie do przejścia dla niektórych adwokatów/ radców prawnych (a najprawdopodobniej nie będzie istniał żaden „inny” dostawca platformy korzystający z tych samych danych).

Stąd przez rozpoczęciem korzystania z prawniczych platform internetowych np. do celów zarządzania działalnością, sprawami, dokumentami lub dowodami adwokaci/ radcowie prawni powinni przetestować możliwości i koszty eksportu całości informacji do innego dostawcy lub do własnej kancelarii. Innymi słowy, rozważając możliwości importu danych na platformę, adwokaci/ radcowie prawni powinni także zastanowić się nad możliwościami eksportu z platformy wszystkich informacji, którymi będą później dysponować oraz nad tym, czy są gotowi ponieść koszty takiej operacji.

3. Wyzwania związane z określonymi rodzajami platform

3.1 Rejestry adwokatów i radców prawnych:

Strony-porównywarki są obecnie wykorzystywane przez ten sam segment rynku jako rejestry adwokatów/ radców prawnych z tym jednakże wyjątkiem, że są to rejestry, które nie oferują żadnych rankingów. Natomiast historycznie rzecz ujmując rejestry adwokatów/ radców prawnych oferujące rankingi nazywano właśnie „rejestrami adwokatów/ radców prawnych” a nie porównywarkami adwokatów/ radców prawnych.

Podczas gdy historia stron-porównywarek i rejestrów adwokatów/ radców prawnych jest bardzo różna, wydaje się, że ich przyszłość w cyfrowym świecie będzie taka sama. Platformy cyfrowe zmieniają całkowicie koszty i metody pozyskiwania klientów. W konsekwencji, zmianie ulegną także rejestry adwokatów/ radców prawnych i ich segmentacja. Nowi gracze rynkowi posiadający doświadczenie w przyciąganiu określonych grup odwiedzających na swoje strony dysponują naturalną przewagą i oczywiście próbują inwestować także na rynku rejestrów adwokatów/ radców prawnych. Jednakże tworzenie rankingów adwokatów/ radców prawnych przy użyciu „magicznej formuły” lub na podstawie opinii klientów niekoniecznie zapewnia pełny zakres informacji, zwłaszcza dla doświadczonych klientów adwokatów/ radców prawnych. Stąd, bardziej wnikliwa i kosztowna analiza adwokatów/ radców prawnych przeprowadzana przez niezależne osoby trzecie także może mieć przed sobą przyszłość.

Wiele rejestrów, zwłaszcza tych wykorzystywanych przez klientów (klientów detalicznych i małe i średnie przedsiębiorstwa) może także świadczyć usługi rekomendacji. Dlatego w kolejnym punkcie omówimy potencjalne pytania, jakie mogą się tu pojawić.

Wiele samorządów i stowarzyszeń prawniczych opublikowało rejestry adwokatów/ radców prawnych w ramach posiadanych kompetencji. Rejestr adwokatów/ radców prawnych z wielu krajów można także znaleźć na portalu e-Wymiar sprawiedliwości Komisji Europejskiej ([Find-A-Lawyer](#)). Wszystkie takie rejestry stanowią przydatne źródło informacji dla każdego. Organa te mogą także podjąć decyzję o publikacji rejestrów, którymi dysponują w internecie lub mogą podlegać takiemu wymogowi lub wymogowi udostępnienia do celów ponownego wykorzystania przez komercyjnych dostawców usług (por. Dyrektywa 2003/98/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 listopada 2003 r. w sprawie ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego).

Za pomocą nowych rodzajów rejestrów adwokaci/ radcowie prawni mogą uzyskać pełniejszy obraz, który rejestr adwokatów/ radców prawnych jest najczęściej sprawdzany w internecie. Możliwość taką zapewnia ranking stron internetowych w danym kraju; dzisiaj o wiele łatwiej można (ale niekoniecznie za darmo) przygotować ranking rejestrów adwokatów/ radców prawnych na podstawie liczby odwiedzin na stronie oraz odfiltrować takie dane według krajów pochodzenia osób odwiedzających strony, aby zobaczyć jak ważne są one dla klientów w danych krajach (zob. <https://www.alexa.com/> and <https://www.similarweb.com/>).

3.2 Strony polecające adwokatów/ radców prawnych

Jednym z najpopularniejszych rodzajów prawniczych platform internetowych są strony internetowe łączące ze sobą konsumentów poszukujących adwokatów/ radców prawnych oraz adwokatów/ radców prawnych poszukujących nowych klientów. Platformy te są zazwyczaj nie tylko prostymi w obsłudze rejestrami adwokatów/ radców prawnych, ale często starają się być bardziej pomocne dla konsumentów, oferując im jak najbardziej szczegółowe informacje na temat adwokatów/ radców prawnych, a nawet zapewniając platformę dla samych adwokatów/ radców prawnych, którzy udzielają odpowiedzi na określone pytania i otrzymują za to określone honorarium.

Strony te mogą dostarczać konsumentom i małym przedsiębiorstwom użyteczne informacje na temat adwokatów/ radców prawnych i są w stanie zapewnić o wiele lepsze wyniki wyszukiwania, a co za to tym idzie i lepszą widoczność adwokatów/ radców prawnych, niż jest to w stanie zrobić przeciętna kancelaria prawna a nawet dana izba adwokacka/ radców prawnych. Niezależnie od tego jak proste mogą się one wydawać dla konsumenta, ze względu na brak przejrzystości pewne praktyki stosowane przez strony-porównywarki często budzą obawy z punktu widzenia prawa ochrony konkurencji czy konsumentów. Są to kwestie, które w znaczącym stopniu dotyczą także stron polecających adwokatów/ radców prawnych.

Proszę pomyśleć kwocie 2,42 mld euro [kary dla Google](#) za nadużycie dominującej pozycji rynkowej w obszarze ogólnych wyszukiwarek internetowych ze strony Komisji Europejskiej lub śledztwie w sprawie stron-porównywarek taryf cen energii zamkniętych przez Competition & Markets Authority w Zjednoczonym Królestwie. We Francji, wskutek samoregulacji w tym obszarze w 2008 roku, premier wydał rozporządzenie w tej sprawie ([Décret n° 2016-505](#) (22 Avril 2016) relatif aux obligations d'information sur les sites comparateurs en ligne).

Komisja Europejska przeanalizowała tę kwestię w ramach publicznych konsultacji a pełne sprawozdanie z z prac pokazuje, że jest to problematyczna kwestia wymagająca uwagi. Trzy-czwarte konsumentów potrzebuje bardziej jasnej informacji np. na temat wyświetleń sponsorowanych wyników wyszukiwania, identyfikujących właściwego dostawcę produktu lub usługi, podczas gdy prawie 90% przedsiębiorstw także życzy sobie większej przejrzystości ([Pełne sprawozdanie z wyników konsultacji publicznych w sprawie uregulowania platform, pośredników internetowych i gospodarki dzielenia się, ang: Full report on the results of the public consultation on the Regulatory environment for Platforms, Online Intermediaries and the Collaborative Economy](#)). W sprawozdaniu wskazano na ryzyko manipulacji opinią konsumenta za pomocą fałszywych opinii i błędnych statystyk. Jednakże respondenci zgodzili się, że systemy oceny (ratingi) i mechanizmy zaufania są zasadniczo „z korzyścią” dla konsumentów.

Jakie główne wyzwania są z związane z tymi stronami internetowymi dla adwokatów/ radców prawnych? Co adwokaci/ radcowie prawni powinni sprawdzić przed zarejestrowaniem się na tych platformach?

Jak wskazano w pkt. 1, każde państwo członkowskie posiada własne zasady dotyczące reklamy. Istnieją także zasady dotyczące reklam wprowadzających w błąd i reklam porównawczych. Strony polecające mogą funkcjonować tutaj jak reklama porównawcza,

który to rodzaj reklamy może być zakazany w niektórych państwach członkowskich, np. taki zakaz istnieje we Włoszech.

W sytuacji gdy uczestnictwo w stronach polecających jest zgodne z zasadami deontologicznymi, korzystający z tych narzędzi adwokaci/ radcowie prawni muszą dysponować wiedzą nt. modelu generowania przychodów stosowanego przez platformę polecającą i sposobu jego komunikowania klientom.

Zaleca się, aby adwokaci/ radcowie prawni zawsze domagali się dowodów dla poniższych szczegółowych zagadnień:

- Czy strona internetowa bazuje tylko na reklamie czy też korzysta z abonamentów opłacanych przez adwokatów/ radców prawnych?
- Jeżeli jest to kombinacja obu przychodów, czy abonenci typu *premium* dysponują jakimiś przywilejami i czy konsumenci są tego świadomi?
- Jeżeli strona zawiera funkcje oceny (ratingu), czy zapewnia ona adwokatom/ radcom prawnym dostatecznie jasne informacje na temat tego w jaki sposób wykorzystują „magiczną liczbę”, aby uzyskać opinię o adwokacie/ radcy prawnym. Czy dostawca platformy może jednostronnie zmienić tę metodę kalkulacji bez uprzedniego poinformowania o tym fakcie adwokatów/ radców prawnych?
- Gdy rating bazuje na opiniach klientów – czy adwokat/ radca prawny może zakwestionować opinię (w sposób inny niż odpowiadając na nią)? Czy platforma oczekuje albo zapewnia, że tylko ci klienci mogą wystawiać opinie na temat adwokata/ radcy prawnego, którzy z nim współpracowali a nie np. oponent adwokata/ radcy prawnego w danej sprawie? Czy platforma moderuje opinie przed opublikowaniem?
- Ponadto, jakie rodzaju informacje będą publikowane na temat adwokata/ radcy prawnego i jakie informacje mogą zostać wykorzystane do celów wyszukiwania potencjalnych klientów?
- Jeżeli platforma zawiera także usługi poleceń wspomagające świadczenie usług prawnych, adwokaci/ radcowie prawni powinni dodatkowo sprawdzić takie warunki biznesowe jak sposób kontaktu z polecanymi klientami.
- Jeżeli klient płaci dostawcy platformy, jakie wynagrodzenie otrzymają adwokaci/ radcowie prawni i czy platforma potrąca jakiegokolwiek kwoty na poczet swojego wynagrodzenia (opłaty techniczne, opłaty za korzystanie z platformy, opłaty marketingowe) z honorarium płaconego przez klienta za usługi adwokata/ radcy prawnego (płatność netto) lub czy płatności klienta i płatności adwokata/ radcy prawnego są od siebie oddzielane?
- W jaki sposób klienci będą informować dostawcę platformy o wykonaniu usługi i przekazaniu/dokonaniu płatności?
- Czy dostawca platformy angażuje się w proces rozpatrywania reklamacji klientów lub wniosków klientów o zwrot poniesionych kosztów?
- Czy informacje przekazywane konsumentom są przejrzyste i prawdziwe? Np. czy dla konsumentów jest jasnym ilu zarejestrowanych dostawców usług ma platforma, jaka jest struktura opłat i jakie są ich prawa i obowiązki etc.?

Niezależnie od ostatnich trendów w zakresie projektowania stron, każda profesjonalna strona internetowa z funkcją polecenia powinna w jasny sposób odpowiadać (prezentować odpowiedzi) na te pytania, i to już przed zaproponowaniem adwokatowi/ radcy prawnego rejestracji na niej. W sytuacji braku takich informacji, albo twórcy danej strony nie przemyśleli tych problemów albo nie chcą, aby adwokat/ radca prawny znał odpowiedzi na te pytania.

Adwokat/ radca prawny może nie chcieć, aby jego nazwisko było publikowane na takiej platformie.

3.3 Strony internetowe służące do świadczenia usług prawnych

3.3.1. Prawnicze platformy typu Q&A

Strony internetowe umożliwiające konsumentom zadawanie pytań to popularne serwisy, pod warunkiem że publikowane na nich odpowiedzi są przekonujące. Ponieważ zazwyczaj to przedsiębiorstwa spoza branży prawniczej dążą do napędzenia ruchu na takich stronach, zależy im na zaangażowaniu w obsługę strony dostatecznej liczby adwokatów/ radców prawnych zdolnych publikować odpowiedzi na zadawane pytania. Nawet biorąc pod uwagę tylko uzasadnienie komercyjne dla funkcjonowania takiej strony, przed zaangażowaniem się w jej działalność adwokaci/ radcowie prawni powinni przeanalizować jej model generowania przychodów.

Niektóre ze stron internetowych osiągają przychody z tytułu reklamy. Zaangażowani w działalność tych stron adwokaci/ radcowie prawni mogą mieć problem z jakością publikowanych na nich reklam czy przedstawianymi tam informacjami służącymi zwiększeniu ruchu na stronie. Inne, bardziej znane strony typu Q&A będą wymagały od swoich użytkowników wykupienia miesięcznego abonamentu w celu publikowania na nich swoich pytań.

Pytanie, które jest ważne dla adwokatów/ radców prawnych z komercyjnego punktu widzenia dotyczy tego, dlaczego mieliby pomagać dostawcy platformy. Może adwokaci/ radcowie prawni zaangażują się w tę działalność w celu zwiększenia wśród klientów świadomości z dziedziny prawa lub pracy, za którą płacą. Może 1 procent najbardziej aktywnych użytkowników otrzyma premię.

Jeszcze ciekawszym wydaje się to, że na najbardziej znanych stronach internetowych typu Q&A dla obszaru IT (jak np. StackExchange), specjaliści IT mogą być zainteresowani udzielaniem odpowiedzi wyłącznie ze względu na perspektywę podwyższenia ich „wirtualnego” ratingu – reputacji czy wirtualnych dóbr. Jako że ruch na niektórych z tych stron jest naprawdę duży, reputacja przestaje tu być zagadnieniem wyłącznie wirtualnym. Nawet jeżeli nie zachodzi sytuacja, że użytkownicy o najlepszej reputacji otrzymują automatycznie podwyżkę lub nową szansę rozwoju zawodowego, niektórzy już nazywają te platformy jako platformy działające na podstawie „modelu kariery”. To pokazuje także jak interesująca może być przyszłość stron prawniczych typu Q&A, które są adresowane do adwokatów/ radców prawnych a nie szerokiego ogółu. Wbrew intuicji może wydawać się sytuacja, w której adwokaci/ radcowie prawni dzielą się ciężko pozyskaną wiedzą za darmo z innymi adwokatami/ radcami prawnymi. Jednak w szczególnych obszarach prawa (np. węgierscy adwokaci/ radcowie prawni przeprowadzający transakcje na rynku nieruchomości) i na stronach zamkniętych dla mniejszej grupy adwokatów/ radców prawnych, takie informacje i wspólne repozytorium wiedzy także mogą okazać się wystarczająco atrakcyjne w dłuższej perspektywie.

3.3.2. Chatboty dla prawników

Niektóre platformy uzyskały miano „prawników-robotów”, ponieważ udostępniają usługę rozmowy online, czyli tzw. chatbota. Zważywszy na ograniczone możliwości takich chatbotów, daleki dystans jaki taka „sztuczna inteligencja” musiałaby pokonać, aby stać się adwokatem/ radcą prawnym, nazwa ta ani nie pochlebia ani tym bardziej nie jest właściwa.

Nie oznacza to jednak, że adwokaci/ radcowie prawni sami nie mogą korzystać z chatbotów. Teoretycznie, dysponujący dostępem do wielu osób odwiedzających stronę internetową duży dostawcy platform są w stanie pokierować ruchem klientów do adwokatów/ radców prawnych za pomocą chatbota, który zajmie się obsługą potencjalnego klienta i może będzie też w stanie udzielić odpowiedzi na najczęściej zadawane pytania oraz przekierowywać klienta do adwokata/ radcy prawnego w sytuacji braku przygotowanej wcześniej odpowiedzi.

Jeszcze lepiej byłoby, gdyby adwokaci/ radcowie prawni mogli korzystać z usługi chatbota na własnych stronach internetowych. Wiadomo, że chatboty nie są w stanie zastąpić adwokatów/ radców prawnych, ale mogą zastąpić asystentów czy nieposiadających uprawnień adwokata/ radcy prawnego pracowników kancelarii w procesie udzielania odpowiedzi na najczęściej zadawane pytania w sposób bardziej przyjazny dla użytkownika niż ma to miejsce za pomocą długiej listy „najczęstszych pytań i odpowiedzi”. Nie jest to może najlepszy sposób na reklamowanie usług kancelarii prawnej, ale jest to ciągle jeszcze ciekawa usługa, która jest zaskakująco prosta do wprowadzenia, aby osiągnąć ten cel. Nawet adwokaci/ radcowie prawni niedysponujący żadną formalną wiedzą nt. sztucznej inteligencji, nauk kognitywnych czy też z obszaru danych lub matematyki mogą odnieść sukces na tym polu (zob. np. [Google Assistant and Google Actions](#), [Pandorabots](#) lub [QnaMaker](#)).

3.3.3. Dostępne dla szerokiego ogółu strony z szablonami i częściową automatyzacją dokumentów

Rozwiązania z zakresu kompilacji (automatyzacji opracowywania) dokumentów nie są nowe dla adwokatów/ radców prawnych – technikę wprowadzania odpowiednich klauzul i wypełniania wzorcowych postanowień na podstawie rozmowy i drzewa decyzyjnego lub bazy danych stosujemy już od ponad 40 lat. Technika stała się prostsza a narzędzia uległy dywersyfikacji i stały się bardziej dostępne. Główne trzy obszary, w których wykorzystywane są szablony:

- a) gdy są one wykorzystywane dla bardzo specyficznych procesów, wymagających utworzenia wielu dokumentów (zazwyczaj opracowane przez programistów IT) i gdy użytkownicy dysponują pełnym przewodnikiem po wszystkich opcjach (tworzenie dużych wolumenów dokumentów dotyczących wewnętrznej działalności przedsiębiorstwa);
- b) gdy wykorzystywane w przedsiębiorstwie lub kancelarii prawnej szablony mają służyć przyspieszeniu procesu opracowania pierwszego projektu dokumentów na podstawie większej bazy szablonów, które później podlegają przeglądowi i gdzie szczególne rodzaje szablonów są tworzone przez specjalistów dysponujących wiedzą z dziedziny umów (wiedza jest wprowadzana do szablonów umów przez profesjonalnych pracowników wsparcia lub adwokatów/ radców prawnych);
- c) gdy są udostępniane szerokiemu ogółowi w celu wypełnienia formularzy w określonych obszarach, np. dla dokumentów spadkowych, skarg, wniosków sądowych czy umów spółek etc.

Platformy elektroniczne są bardzo często wykorzystywane w tym ostatnim obszarze. Zasadniczo te oferowane szerokiemu ogółowi usługi kompilacji dokumentów nie są zaawansowane i można je traktować jako dodatkowe usługi dla klientów. Co ważniejsze, adwokaci/ radcowie prawni powinni mieć świadomość, że narzędzia kompilacji dokumentów oferowane przez profesjonalistów w obszarze prawa posiadają więcej możliwości i że niektóre z tych narzędzi umożliwiają im zaproponowanie usług kompilacji dokumentów bezpośrednio klientom. Gdyby adwokaci/radcowie prawni zainwestowali dostateczną ilość czasu w zapoznanie się z działaniem tych szablonów, byłiby w stanie zaproponować swoim klientom lepszy poziom obsługi (np. w większym stopniu dopasowane szablony sprawdzają się w bardziej specyficznych obszarach). W sytuacji gdy adwokaci/ radcowie prawni mogą odgrywać rolę drugorzędną w procesie wypełniania tych dokumentów, muszą pozostawać świadomi odpowiedzialności za weryfikację dokumentu pod kątem jakości zawartych w nim zapisów i intencji klienta.

W drugim modelu dostawy usług dostawca pomaga jedynie adwokatowi/ radcy prawnemu i jest niewidoczny dla klienta a adwokat/ radca prawny płaci wszystkie opłaty na rzecz dostawcy platformy. Ten sposób korzystania z tych platform nie niesie z sobą żadnych

dodatkowych kwestii technicznych, które należałoby tu wymienić poza ogólnymi wyzwaniem opisanyymi w pkt. 2 powyżej.

Na koniec należy zauważyć, że gdy chodzi o traktowanie/nietraktowanie tych usług jako usługi prawne (w danej jurysdykcji lub na poziomie regionalnym), a także stopień ich zastrzeżenia dla adwokatów/ radców prawnych podejście do tych usług okazuje się zróżnicowane.